

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

“ТОШКЕНТ ИРРИГАЦИЯ ВА ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИНИ
МЕХАНИЗАЦИЯЛАШ МУҲАНДИСЛАРИ ИНСТИТУТИ”
МИЛЛИЙ ТАДҚИҚОТ УНИВЕРСИТЕТИ

“ҚИШЛОҚ ВА СУВ
ХЎЖАЛИГИНИНГ
ЗАМОНАВИЙ МУАММОЛАРИ”

мавзусидаги анъанавий **XXI** - ёш
олимлар, магистрантлар ва
иқтидорли талабаларнинг илмий
- амалий анжумани

21

XXI - traditional Republic
scientific - practical conference of
young scientists, master students
and talented students under the
topic
“THE MODERN PROBLEMS OF
AGRICULTURE AND WATER
RESOURCES”

МАҚОЛАЛАР ТЎПЛАМИ

Тошкент-2022 йил, 12-13 май

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O‘RTA MAXSUS TA’LIM VAZIRLIGI**

**“TOSHKENT IRRIGATSIYA VA QISHLOQ XO‘JALIGINI MEXANIZATSIYALASH
MUHANDISLARI INSTITUTI”
MILLIY TADQIQOT UNIVERSITETI**

“QISHLOQ VA SUV XO‘JALIGINING ZAMONAVIY MUAMMOLARI”
*mavzusidagi an’anaviy XXI – yosh olimlar, magistrantlar va iqtidorli talabalarning ilmiy-
amaliy anjumani*

MAQOLALAR TO‘PLAMI

VIII-ШЎБА

Қишлоқ ва сув хўжалигида рақамли иқтисодиёт, менежмент ва маркетинг.

Раис: проф. Султонов Б.

Ҳамраис: проф. Умаров С.

Котиб: док. Носруллаев Қ.

№	Муаллифлар	Мақола номи	Бет
1.	Тошева М.Р. 2-босқич М-107-магистрант “ТИҚХММИ” Миллий тадқиқот университети	Сув хўжалиги объектлари бошқарувини модернизация қилишнинг аҳамияти	1654
2.	О.Б.Сатторов “ТИҚХММИ” Миллий тадқиқот университети	Интенсив боғдорчилик соҳаси иқтисодий ривожланишининг назарий асослари	1658
3.	Назарова С.Ж. 2-босқич М-101-магистрант “ТИҚХММИ” Миллий тадқиқот университети	Сув хўжалиги ташкилотларида меҳнат ресурсларидан самарали фойдаланиш	1661
4.	Дусмуратов Ғ.и.ф.н., доцент, Юсупжонов И магистрант, “ТИҚХММИ” Миллий тадқиқот университети	Аграр илм-фанни ривожлантиришда давлат-хусусий шериклик	1666
5.	Шодмонова Г- профессор, Хабибуллаева У - таянч докторант, “ТИҚХММИ” Миллий тадқиқот университети	Қишлоқ хўжалик корхоналарида ишлаб чиқариш самарадорлигига таъсир қилувчи омиллар ва уларни математик моделлаштиришга услубий ёндашувлар	1670
6.	I.Yunusov – PhD, U.Sangirova-dostent “TIQXMMI” Milliy tadqiqot universiteti	Tog‘ oldi hududlarda aholi daromadlarini oshirishda yong‘oqchilikni rivojlantirishning obyektiv zaruriyati	1673
7.	Утемуратова А, “ТИИИМСХ” Национальный исследовательский университет	Развитие цифровых технологий в аграрном секторе Узбекистана	1677
8.	Юсупжонов И магистрант “ТИҚХММИ” миллий тадқиқот университети	Давлат-хусусий шериклик асосида қишлоқ хўжалигини ривожлантиришда жаҳон тажрибаларининг аҳамияти	1680
9.	Иноятова М.-стажёр-ўқитувчи, Ш Муродов-доценти “ТИҚХММИ” миллий тадқиқот университети	Ер ресурсларидан самарадорлини фойдаланиш ва рағбатлантиришни ошириш йўллари	1684
10.	И.О.Юнусов. “ТИҚХММИ” Миллий тадқиқот университети 1-босқич докторанти	Балиқчилик тармоғини интенсив ривожлантиришнинг объектив зарурияти	1688
11.	Шадманова Г., профессор, Абдурахимов Х 4-босқич 407-гуруҳ талаба. “ТИҚХММИ” миллий тадқиқот университети	Қишлоқ хўжалик корхоналари фаолиятини эконометрик моделлар орқали таҳлил қилиш	1693
12.	Kholiyorov U Senior Lecturer, Utemuratova A Student, “ТИАМЕ” National research university	International experience in the development of forestry economy	1697
13.	Кудайбергенова У-Студент, Холиёров У-Старший преподаватель “ТИИИМСХ” Национально исследовательского университет	Задачи и проблемы развития агропромышленности	1699
14.	Xoliyorov U-katta o‘qituvchi. Kudaybergenova U.- talaba “TIQXMMI” Milliy tadqiqot universiteti	Mamlakat iqtisodiyotida qishloq hamda o'rmon xo'jaligining o'rni va yalpi ichki mahsulotdagi ulushini oshirish yo'nalishlari	1701
15.	Саитбаева Ж.-2- босқич М-107. магистрант, Ш Муродов.-доцент. “ТИИИМСХ”	Организационно-экономические основы развития текстильно-швейных кластеров в республике узбекистан	1706

ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИК КОРХОНАЛАРИДА ИШЛАБ ЧИҚАРИШ САМАРАДОРЛИГИГА ТАЪСИР ҚИЛУВЧИ ОМИЛЛАР ВА УЛАРНИ МАТЕМАТИК МОДЕЛЛАШТИРИШГА УСЛУБИЙ ЁНДАШУВЛАР

*Шодмонова Гулчехра - профессор, Хабибуллаева У - таянч докторант,
“ТИҚХММИ” Миллий тадқиқот университети*

Аннотация:

Мақолада ҳозирги вақтда қишлоқ хўжалик корхоналари ишлаб чиқариш ҳажми ва уларни қайта ишлаш корхоналари билан мувофиқлаштириш учун ишлаб чиқаришга таъсир қилувчи омилларни таҳлил қилиш ва улар орқали ягона маълумотлар базасидан фойдаланиб амалга ошириладиган математик моделлаштириш усулларида фойдаланиш бўйича муаммолар кўрсатилган.

Калитли сўзлар: ахборот, оптималлаштириш, қайта ишлаш, қишлоқ хўжалиги, қишлоқ хўжалик корхоналари, иқтисодий кўрсаткичлар, маҳсулот ишлаб чиқариш, сотиш, математик моделлаштириш.

Кириш. Иқтисодий ислохотларни қўллаб-қувватлашга йўналтирилган ислохотлар ва бошқа бир қатор тадбирлар дастурини самарали амалга оширишни ҳуқуқий таъминлаш, дунёдаги санокли давлатлар қаторида Ўзбекистонга иқтисодиётнинг барқарор ўсиш суръатларини сақлаб қолиш ва аҳолининг реал даромадларини ошириш имконини берди. Мамлакатимизда амалга оширилаётган ижтимоий-иқтисодий ўзгаришларнинг таҳлили шуни кўрсатадики, қўлга киритилаётган ютуқ ва муваффақиятларнинг асосида иқтисодиётни модернизациялаш жараёнининг ўрни аҳамиятли ҳисобланади.

Иқтисодий ислохотларни чуқурлаштиришнинг асосий вазифаси ички ва ташқи бозор талабини ҳисобга олган ҳолда қишлоқ хўжалиги ва қайта ишлаш саноатида ишлаб чиқариш таркибини оптималлаштиришдир. Бозор иқтисодиётида қишлоқ хўжалик экинлари навларини кўпайтириш, сифатини яхшилаш ва юқори даромад олиш асосий муаммолардан бири ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикаси иқтисодиётининг деярли барча тармоқ ва соҳаларида ишлаб чиқариш қувватларидан самарали ва оқилона фойдаланиш учун саноат корхоналарини модернизациялаш, техник ва технологик жиҳатдан қайта жиҳозлаш тадбирларининг кенг қўламда амалга оширилмоқда. Бунинг натижасида мамлакатимиз қишлоқ хўжалиги корхоналари томонидан рақобатдош маҳсулотлар ишлаб чиқарилмоқда.

Иқтисодиёт тармоқларида олиб борилаётган иқтисодий ислохотларнинг пировард мақсади - иқтисодиётни эркинлаштириш орқали аҳолига эркин ва фаровон ҳаётни таъминлашдан иборатдир. Амалга оширилаётган ислохотлар ичида қишлоқ хўжалиги корхоналарини ҳам ўз ўрнига эга. Иқтисодиётимизда амалга оширилаётган таркибий ислохотлар ва улардан кўзланган мақсадларнинг бажарилиши саноатнинг жадал суръатда ривожланишида ҳам ўз ифодасини топмоқда.

Муаммонинг қўйилиши. Қишлоқ хўжалик корхоналарининг якуний маҳсулотларининг сифати асосан хом ашё сифатига ва наслчилик навларининг хусусиятларига боғлиқ. Бундан ташқари, маҳсулот сифатига ресурсларнинг мавжудлиги ва амалга оширилаётган агротехник тадбирлар катта таъсир кўрсатмоқда. Ушбу шароитлардан келиб чиққан ҳолда ахборот технологияларига асосланган қишлоқ хўжалик корхоналарини ривожлантиришнинг истиқболли йўналиши қуйидаги вазифалардан иборат:

1. Маҳсулот ишлаб чиқариш ва сотишнинг иқтисодий кўрсаткичларини таҳлил қилиш, яъни.республика қишлоқ хўжалик корхоналарининг ҳозирги ҳолатини баҳолаш.
2. Хўжалик маҳсулотларига талаб ва таклифни прогноз қилиш.
3. Талабни ҳисобга олган ҳолда хўжалик ишлаб чиқариш таркиби ва ҳажмини прогноз қилиш.
4. Хўжаликнинг ишлаб чиқариш ресурсларига бўлган эҳтиёжларини аниқлаш.
5. Якуний натижаларни иқтисодий баҳолаш ва қарорларни қабул қилишни ҳисобга олган ҳолда қишлоқ хўжалик корхонасини ривожлантиришнинг истикболли йўналишлари вариантларини аниқлаш.

Натижа. Хўжаликни ривожлантириш истикболларини аниқлаш бўйича илмий тадқиқотлар қуйидаги йўналишларда олиб борилади:

1. Математик моделлаштириш, яъни:
 - хўжаликнинг асосий техник-иқтисодий кўрсаткичларини таҳлил қилишнинг иқтисодий-математик моделларини яратиш;
 - ички ва ташқи бозорни ҳисобга олган ҳолда қишлоқ хўжалиги маҳсулотларига бўлган эҳтиёж ва талабни моделлаштириш;
 - қишлоқ хўжалигини ривожлантиришнинг тармоқ тузилиши, суръати ва мутаносиблигини имитацион моделлаштириш;
 - қишлоқ хўжалигининг иқтисодий кўрсаткичларини прогнозлаш моделлари.Ўтказилган илмий тадқиқотнинг асосий хусусияти-хўжаликнинг иқтисодий кўрсаткичлари ривожланишининг мутаносиблиги ва изчиллигини таъминловчи, улар билан хом ашё ўртасидаги номувофиқликларни бартараф етишга кўмаклашувчи моделлаштириш усулларида фойдаланиш;
- йиғиштирилган қишлоқ хўжалик корхоналари хўжаликлари маҳсулотлари ҳажми ва тармоқларга хизмат кўрсатадиган қайта ишлаш корхоналарининг қуввати ва ахборот-мулоқотли тизимига асосланган барча функционал бошқарув вазифаларини мувофиқлаштирилган ҳолда ишлаб чиқиш ва амалга ошириш.

2. Ягона маълумотлар базасини яратиш:
 - компютерда барча функционал вазифаларни амалга оширишда фойдаланиладиган иқтисодий ва математик моделларнинг дастлабки маълумотларини тақдим етиш;
 - бошқарув ва қарор қабул қилиш учун аналитик ва синтетик маълумотларни тайёрлаш.

Ахборот таъминотини яратиш қишлоқ хўжалик корхоналарини бошқариш тизимидаги ахборот жараёнларини ҳар томонлама автоматлаштиришга имкон беради, яъни.барча маълумотларни автоматлаштирилган қайта ишлаш, бошқарув жараёнининг барча функционал вазифалари учун маълумотларни оптимал таъминлаш, шунингдек барча бошқарув ва бухгалтерия ҳужжатларини қайта ишлаш. Ушбу тизимни жорий етиш натижасида аналитик ва синтетик маълумотларни қайта ишлаш сифати ва бошқарув қарорларининг амал қилиш муддати яхшиланади, уни қайта ишлашнинг барча такрорланиш жараёнидан ўтадиган маълумотларнинг айланиш даври камаяди ва бирлаштирилган ҳужжатларнинг синтези автоматлаштирилади.

3. Вазифаларни ҳал қилишни амалга оширадиган ва уларни амалга ошириш жараёнини ташкил етадиган тизим ва амалий дастурлардан иборат алгоритмлар ва дастурлар мажмуасини ишлаб чиқиш.
4. Амалий дастурларни компютерда амалга ошириш ва вариантли ечимларни олиш.
5. Олинган вариант натижаларини таҳлил қилиш ва қарор қабул қилиш.

Хулоса. Шундай қилиб, хўжаликни ривожлантиришнинг истиқболли йўналиши, ўсиш суръатлари, ишлаб чиқаришнинг мутаносиблиги ва самарадорлиги, асосан, бошқарувнинг сифат даражасига боғлиқ. Бинобарин, ахборот технологиялари асосида Қишлоқ хўжалик корхоналарини бошқаришни оптималлаштириш нафақат ички, балки ташқи бозор эҳтиёжларини ҳисобга олган ҳолда қишлоқ хўжалигини ривожлантиришнинг самарали вариантларини ишлаб чиқишга ёрдам беради.

Қишлоқ хўжалик корхоналари хўжаликларини бошқаришнинг тизимли моделларини амалга ошириш учун маълумотлар базасини яратиш ва дастурий маҳсулотларни ишлаб чиқиш бозор шароитида ресурсларни таъминлашни ҳисобга олган ҳолда минтақани ривожлантиришнинг барқарор оқилона стратегиясини танлашга ёрдам беради. Илмий тадқиқотлар давомида қишлоқ хўжалиги екинларининг наслчилик навларини ва объектнинг табиий-иқлим шароитларини жойлаштириш учун оптималлаштириш ва симуляция моделлари тизимини жорий етиш учун маълумотлар базаси ва дастурий маҳсулот ишлаб чиқилади.

Асосий мақсад-бозор механизмини ҳисобга оладиган турли хил компютер сценарийларини таҳлил қилиш натижасида минтақани изчил ривожлантириш учун мақбул вариантни танлаш бўйича қарор қабул қилиш методологиясини ишлаб чиқиш.

Қарорларни қабул қилиш назариясини тизимли ўрганиш ва минтақавий ишлаб чиқариш тузилишини таҳлил қилиш асосида бозор шароитида қарорни тайёрлашда ишлатиладиган ноаниқлик омиллари аниқланади.

Ноаниқлик омилларининг қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариши натижаларига таъсири жуда кучли ва хилма-хилдир. Бозор шароитида об-ҳаво ва иқлим омиллари қишлоқ хўжалиги маҳсулотларига бўлган талабни ва ишлаб чиқариш ҳажмини ўрганиш орқали бозорнинг моҳиятини очиқ беришга имкон берадиган маълумотлар билан чамбарчас боғлиқдир.

Шундай қилиб, хўжаликларда қабул қилинган қарорларнинг натижаларини тайёрлаш ва баҳолаш тамойилларини ўрганиш шуни кўрсатдики, ишлаб чиқариш тузилмасини танлаш тўғрисидаги қарорни қабул қилишда иқтисодий кўрсаткичлар тизимини асослаш зарур экан. Бунинг учун қарорларни қабул қилиш жараёнига киритилган функционал вазифаларни шакллантириб олиш керак. Одатий муаммоларни ҳал қилишдан фарқли ўларок, мутахассислар ушбу жараёнга жалб қилинади, улардан моделга кириш учун маълумот олиш мумкин. Шунга асосланиб, қишлоқ хўжалик корхоналари маҳсулотларини ишлаб чиқариш тузилмасини танлашнинг қарор қабул қилиш тартибини шакллантириш мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktabrdagi "Raqqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlarini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-6079-son Farmoni.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 17-fevraldagi "Sun'iy intellekt texnologiyalarini jadal joriy etish uchun shart-sharoitlar yaratish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-4996-son Farmoni.
3. Алимов Р.Х., Ходиев Б.Ю., Алимов Қ.А. ва бошқалар. Миллий иқтисодда ахборот тизимлари ва технологиялари. Ўқув қўлланма // С.С.Ғуломовнинг умумий таҳрири остида. –Т.: "Шарқ", 2004 . – 320 б.
4. Шодмонова Г. Иқтисодий-математик усуллар ва моделлар. Дарслик. ТИМИ. 2013,260б.
6. Шадманова Г., Мирзаев С.С. Экономико-математические методы и модели. Учебное пособие. ТИИМ. 2011, 158с.
7. Shadmanova G., Raxmankulova B., Karimova X.X. Ekonometrika. Darslik. T.TIQXMMI. 2019.